

Tiedekeskus Heureka – koko kansan kulttuurilaitos

Per-Edvin Persson

Tiedekeskus Heureka avasi ovensa yleisölle viisitoista vuotta sitten ja on siitä lähtien ollut yksi Suomen vetovoimaisimpia ja suosituimpia käyntikohteita. Heurekassa käy vuosittain (viiden-toista vuoden aritmeettisena keskiarvona) noin 300 000 kävijää. Se on usein ollut kävijätilastoissa kaikkien Suomen maksullisten käyntikohteiden neljännellä sijalla, ja viime vuosien tutkimukset osoittavat että se on mielikuvaltaan ja yrityskuvaltaan kolmen kärjessä Suomen vapaa-ajan keskusten joukossa. Turistiryssä siis? Vaiko poikkeuksellisen menestyksellinen kulttuurilaitos?

Heurekaa ylläpitää Tiedekeskussäätiö, jonka taustayhteisön muodostavat mm. Helsingin yliopisto, Teknillinen korkeakoulu, Tieteellisten seurain valtuuskunta, Teollisuuden ja työnantajain keskusliitto ja opetusministeriö sekä Vantaan kaupunki. Säätiön tehtävänä on edistää tieteen popularisointia mm. ylläpitämällä Heurekaa. Heurekan sisällön kehittämiseen osallistuu koko Suomen tiedeyhteisö ja siten Heurekan sisältöä leimaa kansainvälisestikin arvostettu korkeatasoinen asiantuntemus. Laitoksella on myös kiinteät yhteydet Suomen koulumaailmaan. Neljännes Heurekan kävijöistä on luokkansa kanssa tulevia koululaisia.

Tutkimukset osoittavat, että tiedekeskus vaikuttaa oppilaiden motivaatioon ja oppimistrategiaan, vanhempien asenteisiin tiedettä kohtaan sekä nuorten uravalintaan. Heureka on kulttuuri- ja opetuslaitos joka todistettavasti vahvistaa yhteiskunnan osaamispohjaa ja tulevaisuutta. Heurekan kävijät tulevat koko Suomesta, puolet Uudenmaan ulkopuolelta, ja laitos toimii valtakunnallisesti yhteistyössä yliopistojen, tutkimuslaitosten, yritysten ja järjestöjen kanssa.

Kansalliselle kulttuurilaitokselle tyypillisellä tavalla Heureka on alusta alkaen toiminut aktiivisesti alansa kansainvälisissä verkoissa. Näin on turvattu pysyminen kehityksen kärjessä ja

raivattu tietä Heurekan mittavalle näyttelyviennille. Heurekan näyttelyitä – siis suomalaisia tiedenäyttelyitä – on koko maailmassa nähnyt 13 miljoonaa ihmistä 24 maassa ja neljässä maanosassa. Kaksi kolmasosaa Heurekan näyttelyitä nähneistä tutustuvat niihin Suomen rajojen ulkopuolella, usein muiden maiden merkittävässä kansallisissa laitoksissa. Esimerkiksi vuonna 2003 Heurekan näyttelyitä näki yli miljoona ihmistä Suomessa, Hollannissa, Ranskassa, Portugalissa, Kanadassa ja Meksikossa. Olisi mielenkiintoista tietää mikä muu suomalainen kulttuurilaitos kykenee samaan?

Tiede on keskeinen osa länsimaista kulttuuriperintöä ja tiedettä esittelevä laitos on kulttuurilaitos siinä missä taidemuseo tai oopperakin. Vaikka siis Heureka toimii kansallisena kulttuurilaitoksena tieteen ja tiedeviestinnän alalla, sillä ei kuitenkaan ole virallista asemaa – yksityinen säätiö on vain yksityinen säätiö. Tämä saattaa selittää sen tosiseikan, että ainoa asia jossa kansallisen kulttuurilaitoksen ominaispiirteet eivät toteudu on Heurekan rahoitusrakenne. Säätiö on jo vuosien ajan kiinnittänyt huomiota valtionavun riittämättömyyteen tehden samanaikaisesti itse leijonanosan varainhankinnastaan.

Merkillepantavaa on, että Heureka hankkii hieman yli puolet tuloistaan oman toiminnan avulla. Suomen museoiden keskimäärin hankkima omarahoitus on 16 %. Heureka oli myös uranuurtaja yritysyritystyön saralla, ja Heurekan sponsorointitulot ovat suuremmat kuin Kansallisopperan, jonka budjetti on kymmenkertainen Heurekaan nähden. Heurekan omarahoitusosuutta tuskin pystytään merkittävästi nykyisestä lisäämään. Heureka on alusta lähtien hoitanut omarahoitusosuutensa esimerkiksi.

Olen ruvennut epäilemään, että laitoksen syntyhistoria ratkaisevasti vaikuttaa valtion-

avun kehitykseen laitoksen koko olemassaolon ajan. Heurekan "vaje" on nimittäin vain 200 000 euron luokkaa, ja tuntuu muutoin käsittämättömältä ettei tämän suuruista ongelmaa ole kyetty valtiovallan taholta hoitamaan. Heurekaa perustettaessa 1980-luvulla oli selvää ettei se tule onnistumaan vain yhden rahoittajan toimesta. Tämän vuoksi Heurekan ympärille rakennettiin merkittävä yhteistyöverkosto, jonka neljä tukipilaria on Suomen tiedeyhteisö, Suomen elinkeinoelämä, valtiolta ja sijaintikunta, Vantaan kaupunki. Kaikki neljä tukipilaria tarvitaan hyvän tuloksen aikaansaamiseksi.

Heurekan perustamisessa Vantaan kaupunki otti päärahoittajan roolin, mistä mm. tiedeyhteisön on syytä olla varsin kiitollinen. Vantaa tukee Suomen tiedettä noin kahdella miljoonalla eurolla vuosittain Heurekan kautta. Kaupunki maksoi rakennuksen, jonka se myös omistaa, ja tukee lisäksi Heurekan toimintamenoja enimmillään kolmanneksen. Valtiovallan rooli oli selvästi vähäisempi ja kaupunki joutui sitoutumaan takuumieheksi. Valtio osallistui perustamiskustannuksiin ja ryhtyi vuonna 1994 tukemaan toimintaa harkinnanvaraisella valtionavulla.

Mikä sitten on Heurekan rahoitusongelma, jota huonoina vuosina puidaan julkisuudessa? Jos laitos empiiristen faktojen valossa pystyy

hankkimaan puolet tuloistaan markkinoilta ja Vantaan kaupunki maksaa enimmillään 33 %, jää 17 % rahoitusaukko. Säätiön käsityksen mukaan tämä vaje tulisi täyttää valtionavulla. Tämä on kuitenkin vain säätiön käsitys, eikä se perustu mihinkään lakiin tai säädökseen. Ongelma on, että säätiön toivomus ei ole täyttynyt, vaan valtionapu on ollut käytännössä pari prosenttiyksikköä pienempi. Sattumoisin Heurekan ajoittaiset talousongelmat ovat yleensä olleet tuon vajeen luokkaa.

Vantaan kaupunki on selvästi sitoumuksensa Heurekaa kohtaan hoitanut. Heureka on kuitenkin valtakunnallinen nähtävyys ja kansallinen kulttuuri- ja opetuslaitos. On kohtuullista että se nauttii myös valtiovallan tukea jos markkinoilta hankittava tulorahoitus ja kunnan tuki eivät riitä. Heurekan ydinmarkkina-alueella asuu vain 2,1 miljoonaa ihmistä, ja tässä tilanteessa ei toimintaa voida hoitaa kaupallisesti, ei ainakaan jos pidetään kiinni tiedevalistustehtävästä. On muuten merkillepantavaa, ettei kaupallisesti toimivia tiedekeskuksia tai tiedemuseoita ole koko maailmassa.

Kirjoittaja on tiedekeskus Heurekan johtaja ja Maailman tiedekeskusliiton presidentti. Hän on myös linnologian dosentti Helsingin yliopistossa.